

2^η διάλεξη

Ελληνική γραφή: εισαγωγικά στοιχεία, μεγαλογράμματη και μικρογράμματη
ελληνική γραφή, συντομογραφίες, *nomina sacra*, ταχυγραφία, βραχυγραφία

Εισαγωγικά στοιχεία

- Σημαντικότερη τομή στην ιστορία της ελληνικής γραφής: **μεταχαρακτηρισμός** (9ος αι. μ.Χ.) (= μετάβαση από τη μεγαλογράμματη στη μικρογράμματη γραφή).
- **Μεγαλογράμματη (maiuscula)**: μια γραφή της οποίας τα σύμβολα ορίζονται μεταξύ δύο νοητών γραμμών, δηλαδή δύο παράλληλων γραμμών.
Μικρογράμματη (minuscula): γραφή που τα σύμβολά της τοποθετούνται ανάμεσα σε τέσσερις παράλληλες γραμμές.
- **Συνδυασμοί**: κυρίως στη μεγαλογράμματη, προμελετημένες συγχωνεύσεις γραμμάτων, στις οποίες κάποιες κεραίες του ενός συνενώθηκαν με τις κεραίες ενός άλλου γράμματος.
- **Συμπλέγματα**: συνενώσεις δύο ή περισσότερων γραμμάτων με τρόπο αυθόρμητο και φυσικό κατά τη διάρκεια της γραφής, ιδιαίτερα στη μικρογράμματη γραφή.
- **Εκφράσεις για τον χαρακτηρισμό διαφορετικών τυπολογιών γραφής**:
- **Γραφή τυπική της εποχής**: το πρότυπο γραφής σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, το οποίο ορίζεται, εκτός από πολιτιστικούς παράγοντες, και από τη βασική παιδεία του γράφοντος, δηλαδή την εκμάθηση της σχολικής γραφής.
- **Γραφή καθημερινής χρήσης**: γραφή για καθημερινές ανάγκες.
- **Βιβλιακή γραφή**: προοριζόταν για την αντιγραφή βιβλίων. Στόχοι η σαφήνεια και το ευανάγνωστο. Το αντίθετο ήταν η **επισευρμένη**: καθημερινή γραφή για ανάγκες της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (διαθήκες, δωρεές, πωλητήρια κτλπ).
- **Γραφή των εγγράφων**: χρησιμοποιούνταν σε δημόσια και ιδιωτικά έγγραφα από νοτάριους και επαγγελματίες γραφείς.
- **Γραφειοκρατική γραφή**: για τα επίσημα έγγραφα, που προέρχονται από εκπροσώπους του κράτους ή της εκκλησίας.

Μεγαλογράμματα ελληνική γραφή (Βυζαντινή περίοδος, 4^{ος}-9^{ος} αι. μ.Χ.)

- **Βιβλική μεγαλογράμματα (2^{ος}-5^{ος} αι. μ.Χ.):** εμπνευσμένη από τα μεγάλα χφφ. της Βίβλου του 4ου και 5ου αι. Κάθετος άξονας γραμμάτων, κανονικότητα στη διάσταση των γραμμάτων.
- **Αλεξανδρινή μεγαλογράμματα (2^{ος}-8^{ος} αι. μ.Χ.):** αναπτύχθηκε αρχικά στην Αίγυπτο. Χαρακτηριστικά γραφής: άξονες αυστηροί και κάθετοι, τάση για καμπύλωση, ψευδοσυμπλέγματα, κεραία Α, Μ και Υ δεν εκτείνεται πέρα από τη γραμμή βάσης. Δύο τύποι: ομοιόμορφος και πολύμορφος. Χρησιμοποιούνταν σε χφφ. με κείμενα της Βίβλου αλλά και σε κοσμικού περιεχομένου.
- **Οξυκόρυφη μεγαλογράμματα (2^{ος}-7^{ος} αι. μ.Χ.):** στην κορυφή των στρογγυλόσχημων γραμμάτων σχηματίζεται ένα τόξο με οξεία απόληξη. 1. Αλλαγή διαστάσεων ανάμεσα σε γράμματα ωοειδή και στενά (Ε, Θ, Ο, C) και πιο πλατιά γράμματα (Μ, Ν, Π, Ω), 2. Εναλλαγή πάχους ανάμεσα σε παχιές και λεπτές κεραίες, 3. Σπάσιμο καμπυλότητας στο επάνω μέρος του γράμματος. Δύο είδη οξυκόρυφης: 1. **Όρθια:** ο άξονας των γραμμάτων είναι κάθετος, 2. **Πλάγια:** τα γράμματα κλίνουν προς τα δεξιά.
- **Λειτουργική στρογγυλόσχημη μεγαλογράμματα (7^{ος}/8^{ος} αι. μ.Χ.):** χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά σε χφφ. με λειτουργικό περιεχόμενο (ιδίως Ευαγγελιστάρια). Εμφανίζονται εκ νέου τα στρογγυλά γράμματα. Γεννήθηκε από την ενσωμάτωση στοιχείων της βιβλικής μεγαλογράμματος στην οξυκόρυφη μεγαλογράμματα. Κάθετος άξονας, μερικά γράμματα (Ε, Ο) είναι στρογγυλά, ενώ τα υπόλοιπα εγγράφονται σε ένα παραλληλόγραμμο.

Μικρογράμματα ελληνική γραφή (9^{ος}-15^{ος} αι. μ.Χ.)

- **Βιβλική μικρογράμματα (9^{ος}-10^{ος} αι. μ.Χ.):** 9^{ος} αι.: κλασικιστική στροφή και μελέτη αρχαίου παρελθόντος (Λέων Μαθηματικός, Μέγας Φώτιος, Αρέθας Καισαρείας). Συμβολή μονής των Στουδίου στη δημιουργία της συγκεκριμένης γραφής: έτσι, ονομάστηκε **στουδιτική** (ή βυζαντινή επισευρμένη). Κάθετος άξονας γραφής, στρογγυλευμένες κεραίες, ομοιόμορφο μοντέλο σε κάθε γράμμα, χωρίς αλλαγές.
- **Μαργαριτόπλεχτη (είδος βιβλικής μικρογράμματος της μεσοβυζαντινής περιόδου):** Perlschrift (Herbert Hunger), εντοπίζεται στην

περιοχή της Κωνσταντινούπολης. Στρογγυλευμένα γράμματα, κανονικά και ομοιόμορφα, μικρή συχνότητα μεγαλογράμματων χαρακτήρων και συντομογραφιών. Αρχίζει να διαμορφώνεται στο τρίτο τέταρτο του 10^{ου} αι.

- **Κατωιταλικές γραφές (10^{ος}-12^{ος} αι.)**
- **Μικρά Ασία: πλάγια σφαιρόληκτη**
- **Άγιον Όρος: Ιβήρων**
- **Κωνσταντινούπολη: γραφή της Οδηγών (μονή Παρθένου των Οδηγών):** γεωμετρικές και άκαμπτες μορφές.

Συντομογραφίες, nomina sacra και ταχυγραφία

- Στόχος συντομογραφίας: εξοικονόμηση χώρου. Ταχυγραφία: στοιχεία που επαναλαμβάνονται και που ο αναγνώστης μπορεί εύκολα να κατανοήσει.
- Δύο μορφές συντομογραφιών: αποκοπή (διακοπή λέξης μετά από έναν αριθμό γραμμάτων), σύντμηση (γράφονται ένα ή περισσότερα γράμματα της αρχής της λέξης, ακολουθεί το τέλος ή η κατάληξη με παράλειψη του κεντρικού τμήματός της).
- Nomina sacra: ειδικές συντομογραφίες που έχουν σχέση με τη θρησκεία. Πάνω από αυτές μπαίνει μια οριζόντια κεραία, ως ένδειξη ότι είναι ιεροί όροι, άξιοι σεβασμού.
- Ταχυγραφία: τεχνική με την οποία γράφουμε με μεγάλη ταχύτητα, ιδίως όταν γράφουμε καθ' υπαγόρευση, χρησιμοποιώντας ειδικά σημεία για να δηλώσουμε συλλαβές ή λέξεις. Βραχυγραφία: σύστημα για εξοικονόμηση χώρου.